

Führer, Lukáš

**Litterae ad beneficia ecclesiastica : sonda do fungování biskupské kanceláře
na konci 13. století**

Studia historica Brunensia. 2013, vol. 60, iss. 1-2, pp. [41]-63

ISBN 978-80-210-7685-3

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132815>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LUKÁŠ FÜHRER

**LITTERAE AD BENEFICIA ECCLESIASTICA.
SONDA DO FUNGOVÁNÍ BISKUPSKÉ KANCELÁŘE
NA KONCI 13. STOLETÍ**

Abstract:

The paper deals with the so-called litterae ad beneficia ecclesiastica, that document the institutions of new priests and administrators of churches by the bishop. The aim of the study is to show that the development of form of these documents could be affected by the spreading of the system of patronage rights in the structures of church administration in Prague diocese in the second half of the 13th century.

Key words:

church administration, bishop Thobias of Bechyně, bishop John III of Dražice, bishop Gregor of Valdek, form-collection of bishop Thobias, episcopal office, charter; 13th century.

Sledujeme-li vývoj biskupských listin v průběhu 13. století, zaznameneáme na konci episkopátu biskupa Mikuláše (1240–1258) výrazný zlom. V první řadě pozorujeme skokově nárůst počtu dochovaných biskupských listin.¹ Již Jindřich Šebánek, když zpracovával diplomatický materiál doby Václava I., upozorňoval, že velmi malý počet dochovaných listin pražských biskupů v první polovině 13. století nelze jednoduše přičíst jen tomu, že by se jiné listiny nedochovaly, ale musíme se smířit s tím, že listinná produkce byla skutečně velice malá (zejména ve srovnání s listinami biskupů olomouckých). Tato situace se v polovině 13. století rázem mění, je dochováno několiknásobně více biskupských listin, a musíme tudíž předpokládat,

¹ Jen pro ilustraci: zhruba z první poloviny 13. století (do konce episkopátu biskupa Mikuláše) se dochovalo asi 25 biskupských listin, jednoznačně nejvíce pak od biskupa Mikuláše z konce 50. let. Oproti tomu od biskupa Jana III. známe dnes více než 60 listin, od biskupa Tobiáše obdobný počet, od biskupa Řehoře pak více než 30 listin.

že výrazně stoupá i jejich emise. Současně se v té době mění i charakter biskupských písemností. Jestliže ještě v první polovině 13. století většina písemností pražských biskupů zlistiňovala majetkové či majetkoprávní záležitosti, přibližně od poloviny 13. století začínají převládat tzv. listiny in spiritualibus, tedy písemnosti, ve kterých biskup vystupuje jako duchovní správce své diecéze. Uvedená proměna v počtu vydávaných listin i v jejich charakteru či obsahu, může být zapříčiněna zejména dvěma důvody:

1) Na konci episkopátu biskupa Mikuláše dochází ke zformování biskupské kanceláře. Tak alespoň soudí ve své studii Rostislav Nový a myslím, že je možné s jeho závěrem souhlasit.² V každém případě je jisté, že Mikulášův následník Jan III. již svou kancelář disponoval a to určitě záhy po nástupu do svého úřadu.

2) Druhým důvodem je skutečnost, že ve druhé polovině 13. století pozorujeme výrazný rozvoj církevní správy pražského biskupství. Uplatňuje se již nejen v teoretické rovině instituce patronátního práva či inkorporace, v mnohem větší míře jsou dochovány odpustkové listiny, nově písemnosti zaznamenávají rozličné právní a správní akty při správě kostelů, farností, řeší se otázky desátků apod. A právě rozvoj duchovní správy pak zřejmě vede k potřebě zlistiňování těchto právních pořízení ve formě písemných dokumentů, zprostředkovaných pak biskupskou kanceláří.

Rozvoj církevní správy má tak značný vliv na charakter vydávaných listin. Na následujících řádcích se pokusím na jednom z typů biskupských listin, označených obecně litterae ad beneficia ecclesiastica vyložit, jakým způsobem ovlivňuje rozvoj církevní správy formulace listin a s tím související fungování biskupské kanceláře na konci 13. století.

Litterae ad beneficia ecclesiastica jsou listiny, kterými biskup či pověřená osoba ustanovuje na základě prezentace patrona kostela jeho duchovního správce. V prostředí pražské je zachytíme prvně v průběhu episkopátu biskupa Jana III. a postupně se stávají jedním z nejfrekventovanějších typů listin, které pražští biskupové ve druhé polovině 13. století vydávají. Formálně vycházejí z papežských litterae cum filo serico,³ ostatně jako většina

² N o v ý , Rostislav: *Listiny pražských biskupů XI.–XIV. století*. Diplomaticko-správní rozbor. Praha 1961, s. 38

³ Obecně k recepci stylizace papežských listů v listinách pražských biskupů viz N o v ý , R.: *Listiny*, s. 67; Pro kancelář biskupa Tobiáše srov. též F ü h r e r , Lukáš: *Listiny pražského biskupa Tobiáše*. Diplomatická analýza listin a biskupská kancelář. Brno 2008, s. 53 (netištěná diplomová práce FF MU). Z papežských listů kromě formy přebírají pozdější konfirmace ad beneficia i další písemnosti související s patronátním právem (zejména inkorporační listiny) i terminologii. K tomu blíže srov. W a h r m u n d , Ludwig: *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich*. I. Abtheilug: Die Kirchliche Rechtsentwicklung, Wien 1894. s. 142–143.

biskupských listin in spiritualibus, nicméně postupem času nabývají svou specifickou a dá se říct pevnou formu. Jejich formulář si zde v krátkosti představíme.

Analýzu biskupských konfirmací farářů začneme listinami biskupa Tobiáše. Zde opomineme záměrně první dvě dochované konfirmace z let 1279 a 1281, a budeme sledovat vývoj konfirmačních listin od roku 1284, kdy Tobiáš vydává listinu na potvrzení kněze Čěče farářem kostela v Markovicích.⁴ Listina je sestavena poměrně jednoduchým způsobem: po úvodní intitulaci a salutaci následuje promulgace, na kterou bezprostředně navazuje dispoziční jádro listiny. Písemnost je pak zakončena nezbytnou koroborací, ohlašující biskupovu pečeť, a datací. Základní formulář dispozičního jádra listiny zní: ... *quod ad petitionem et praesentationem* -držitele patronátu- -presentovaného budoucího faráře- *exhibitorem presencium* – kam (farní kostel-beneficiium)-, *in qua* -držitel patronátu- *ius obtinet patronatus, rectorem instituimus legitimum et plebanum ipsamque sibi auctoritate, qua fungimur, cum omnibus suis pertinentiis confirmamus...* Poté následuje specifické ustanovení listiny ohledně hmotného zabezpečení markovického faráře.⁵ V podstatě shodným způsobem jsou složeny i dvě následující konfirmace z let 1291⁶ a 1293⁷. Ty sice již neobsahují ustanovení o hmotném

⁴ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (= RBM) II. Ed. J. Emler, Pragae 1882, č. 1331, s. 575.

⁵ Jedná se o jednu ze dvou dochovaných listin ze sledovaného období, která podrobněji uvádí, jakým způsobem má být nově prezentovaný a investovaný farář hmotně zabezpečen. Opat a konvent pronajímají novému markovickému faráři, dokud bude úřad jemu svěřený zastávat, všechny výnosy desátků ze vsi Zehuby, které jim ab antiquo náleží, a za to jim bude farář Čěč odvádět každoročně 29. června (na svátek apoštolů Petra a Pavla) tři libry vosku. Množství odváděného vosku je však buď doplněno později, nebo napsáno na razuře, pravděpodobně jinou rukou (i jiným, tmavším inkoustem), která vykazuje zřejmé knižní prvky. Listina je ovšem bez pochyb pravá, můžeme se tak domnívat, že množství vosku bylo upraveno později buď farářem, nebo v klášteře. Z jakého důvodu tomu tak bylo, ovšem říct nelze.

⁶ RBM II, č. 1158, s. 669. Jedná se o listinu, ve které biskup Tobiáš potvrzuje kněze Štěpána farářem kostela v Lysé nad Labem na základě žádosti královny Jitky.

⁷ RBM II, č. 2744, s. 1199–1200. Biskup Tobiáš touto listinou ustanovuje faráře Jakuba k mateřskému kostelu v Sedlci a jeho filiálních kostelích v Lokti, Nové Roli a *Kunegswerd* k prezentaci křížovníků s červenou hvězdou. Na tomto místě je nutné zastavit se u identifikace obce, která je v listině uvedena jako *Kunegswerd*. Josef Emler ve svých regestech označil tuto lokaci jako Königsberg čili Kynšperk nad Ohří. Vycházel zřejmě jednak z podobnosti jmen *Kunegswerd* a německou variantou názvu *Kynšperk*, jednak možná i z dorzální poznámky na listině, ve které se uvádí mezi jednotlivými názvy lokací jméno *Königsberg*. Se shodnou interpretací přišla v pozdější době řada historiků i badatelů, mimo jiné J. V. Šimák ve svých dějinách kolonizace, P. V. Bělohávek v Dějinách českých křížovníků s červenou hvězdou, ale i v nedávně

zabezpečení faráře a na druhou stranu je v textu obou pozdějších listin uvedena navíc pasáž ohledně svěření péče o duše novému faráři (... *et curam ei animarum ibidem prout ad nostrum spectat officium, committentes*), ale i přes tyto odchylky lze konstatovat závislost znění listin z devadesátých let na konfirmaci z roku 1284. Pro další studium konfirmačních listin je potřeba zdůraznit, že některé obraty (*ad presentcionem et petitionem, rectorem instituimus legitimum et plebanum*, či v případech konfirmací z devadesátých

době např. autoři třetího svazku českého diplomatáře, či Karel Kuča. Je ovšem ztotožnění Kunegswerd s Kynšperkem správné? Z celé řady listin vyplývá, že mezi léty 1288–1313 vedli dlouhý spor o patronátní právo kostela v Kynšperku pražští křížovníci s waldsasským klášteřem, do kterého byli zainteresováni nejen král Václav a postupně i několik pražských biskupů (Tobiáš, Řehoř i Jan IV.), ale i papež Kliment V. Už jen fakt, že o tento kostel (resp. jeho patronát) se vedl tak rozsáhlý spor, může naznačovat jeho důležitost, která příliš nekoresponduje s postavením kostela v *Kunegswerd* z analyzované listiny jako (pouhého) kostela filiálního. Poněkud pádnější argument k domněnce, že *Kunegswerd* z listiny není současný Kynšperk, přináší jména farářů, o kterých se dočteme v několika dochovaných dokumentech k probíhajícímu sporu. K roku 1290 je ve dvou listinách doložen kynšperský farář Friedrich, který podle nich zastával jemu svěřený úřad již několik let (RBM IV, č. 1872, s. 742). V roce 1298, waldsasský klášter i křížovníci prezentovali biskupu Řehořovi své kandidáty na post faráře v Kynšperku – za křížovníky kněze Arnolda, za cisterciáky Alberta (RBM II, č. 1782, 766–767.). Obě patronát nárokuje si strany tak učinily z toho důvodu, že dosavadní Kynšperský farář Friedrich zemřel a uprázdnilo se tak farní beneficium. Z toho ovšem vyplývá, že farář Friedrich z roku 1290 i 1298 je pravděpodobně táž osoba, která zastávala úřad faráře v Kynšperku po téměř celé poslední desetiletí 13. století. Tím pádem se ovšem Jakub, který byl ustanoven farářem ke kostelu v Sedlci a mimo jiné i k filiálnímu v *Kunegswerd* v roce 1293 již jako farář do Kynšperku chtěl nechtět nevejde. Další argument vychází z formulace samotných listin: v konfirmační listině biskupa Řehoře z roku 1298 se uvádí, že kostel v Kynšperku byl kostelem farním a ne filiálním, jak tomu je v konfirmaci biskupa Tobiáše. Můžeme tak s jistotou říci, že Kynšperk nad Ohří a *Kunegswerd* z Tobiášovy listiny byly dvě rozdílné lokace. Dorzální poznámku na listině, která pochází z pera registrátora křížovnického archivu asi z 16. století, budeme tak muset nejspíše považovat za písařův omyl. Co je pak ovšem onen *Kunegswerd* zač? V dodatcích k Profousově Místních jmen v Čechách (S v o b o d a, J. – Š m i l a u e r, V.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. Díl V, Dodatky k dílu Antonína Profouse. Praha 1960, s. 218) se u příslušného hesla „Kynšperk“ dočteme, že je „podoba Kunigwerd písařská chyba, nebo záměna s nedalekými jm. Königswerth nebo Königswart, která tam už od středověku existovala.“ Poznámka zřejmě odkazuje na analyzovanou Tobiášovu listinu. Ukázal jsem, že o písařskou chybu nejde, protože v této listině nešlo o kostel v Kynšperku, a tak můžeme přijmout druhou nabízenou variantu. Tento Kunegswerd (Königswerth) pak ztotožnili Beránek a Beránková ve svém inventáři k archivu křížovníků s červenou hvězdou s dnešní vsí Královské Poříčí. K této interpretaci nahrává i samotná poloha této vsi, která leží nedaleko Sedlce, Nové Roli i Lokte (a ostatně i nedaleko Kynšperku). Můžeme tak potvrdit, že Kunegswerd není Kynšperk nad Ohří a jedná se o blízkou ves Královské Poříčí, kde se skutečně dochoval kostel z té doby.

let obrat ... *et curam ei animarum...committentes*) se v konfirmačních listinách objevují pravidelně, a to jak v listinách Tobiášova předchůdce, tak i jeho následníků v úřadě pražského biskupa.

Vedle formulace samotného dispozičního jádra je pro uvedené konfirmační listiny typická nepřítomnost některých diplomatických formulí, zejména narace a arengy. Toto zjištění by samo o sobě nebylo nijak směrodatné, řada jiných písemností tyto formule rovněž neobsahuje; v tomto případě lze ovšem v souvislosti s jednotným zněním dispozičního jádra listin předpokládat, že i nepřítomnost arengy a narace v konfirmačních listinách může být typickým znakem pro uvedený typ písemností.

Kromě uvedených tří konfirmací z let 1284–1293 se z doby episkopátu biskupa Tobiáše dochovaly dvě další listiny na potvrzení faráře, které jsou však ze stylistického hlediska odlišné.⁸ Obě listiny byly vydány v době, kdy v biskupově kanceláři působil notář T 1, tj. mezi léty 1278–1283.⁹ Tento notář byl autorem většiny listin dochovaných z tohoto období, některé z nich i sám psal, u všech je pak patrný jeho poměrně specifický diktát. Rozdíly mezi stylizacemi konfirmačních listin tak můžeme zřejmě připsat právě působení notáře T 1 v biskupské kanceláři; obě listiny uvedený notář diktoval¹⁰, i když písařsky byl autorem pouze konfirmace z roku 1279; listinu z roku 1281 psal z Tobiášových listin jinak neznámý písař T 3.¹¹

Z výše uvedené analýzy je tedy patrné, že se zřejmě v průběhu 80. let 13. století v kanceláři pražského biskupa Tobiáše zformulovalo jednotné znění listin na potvrzení farářů, pokud tak můžeme tvrdit na základě pouhých několika dochovaných listin. Abychom uvedený závěr mohli potvrdit, musíme sledovat vývoj těchto listin i dalším obdobím.

Z episkopátu Tobiášova následníka v biskupském úřadě – biskupa Řehoře – se dochovaly pouze dvě listiny, které zaznamenávají potvrzení faráře k beneficiu. Jedná se jednak o originál z 30. ledna 1298,¹² ve kterém biskup Řehoř potvrzuje na základě prezentace mistra Fridricha, převora Jakuba a konventu křížovníků u paty pražského mostu klerika Arnolda farářem

⁸ CDB VI/1, č. 57, s. 103 a č. 176, s. 229.

⁹ Blíže o působení notáře T 1 v kanceláři biskupa Tobiáše např. F ü h r e r , L.: *Listiny*, s. 97–99. Srov. též H a v e l , Dalibor.: *Paleografický příspěvek k tzv. svatováclavskému archivu na konci 13. století*. SPFFBU C 50, 2003, s. 75–87.

¹⁰ CDB VI/1 diktátora listiny z roku 1282 neztotožňuje, ovšem srov. F ü h r e r , L.: *Listiny pražského biskupa Tobiáše*, s. 97–98, kde jsem na základě stylistické analýzy listin dospěl k závěru, že diktátorem konfirmační listiny byl s největší pravděpodobností rovněž notář T 1.

¹¹ K němu srov. též F ü h r e r , L.: *Listiny pražského biskupa Tobiáše*, s. 12, nebo H a v e l , Dalibor.: *Listinné písmo v Českých zemích*, s. 72.

¹² RBM II, č. 1782, s. 766.

v Kynšperku nad Ohří. Listina je ze stylistického hlediska komplikovaná, dokumentuje totiž spor o patronátní právo v kostele mezi křížovníky a waldsasským klášterem a je v ní popsána podstatná část průběhu sporu. Pravděpodobně z toho důvodu se žádná ze známých formulací v listině neuplatnila a tak v ní nenalezneme žádné ohlasy na konfirmace biskupa Tobiáše. Druhá Řehořova listina byla vydána 26. února roku 1300.¹³ Ani tato listina svou formou nenavázala přímo na konfirmace biskupa Tobiáše, ovšem můžeme v ní sledovat alespoň obraty a formulace, které byly užity i v konfirmacích Tobiášových (*auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum, prout ad nostrum spectat officium, committentes*). K této listině se ovšem vyjádřím blíže u příležitosti analýzy formulářových sbírek, protože s jedním z formulářů má Řehořova konfirmace velmi blízký vztah. Přes to můžeme shrnout, že dochované konfirmace biskupa Řehoře nijak přímo na Tobiášovy listiny nenavazují¹⁴, i když je zde patrný jejich vliv alespoň v listině pozdější. Poněkud jiná situace nastává za úřadování předposledního pražského biskupa Jana IV.

První Janova dochovaná konfirmace byla vydána 22. června 1307¹⁵. V listině biskup ustanovuje na základě žádosti a prezentace křížovnického velmistra Fridricha řádového bratra, kněze Lutolda, farářem kostela v Kynšperku nad Ohří, kde velmistr Friedrich držel patronátní právo. Formulace dispozice zní: ... *quod nos ad praesentationem et petitionem* – držitele patronátu – budoucího faráře – *exhibito rem praesentium, in ecclesia in Cunsperch, in qua idem honestus vir .. ius plenum obtinet patronatus, rectorem legitimus instituimus et plebanum, ipsam sibi cum omnibus suis pertinentiis auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum, prout ad nostrum spectat officium, committentes...* Listina, resp. její dispozice, svým diktátem sleduje konfirmační listiny biskupa Tobiáše z devadesátých let. Vedle dispozice může potvrdit závislost konfirmace Janovy na Tobiášovy listiny i samotná její skladba: konfirmace obsahuje intulaci a inskripci, na kterou je stejným způsobem navázána dispozice (*quod nos ad...*). Arenga i narace, podobně jako v Tobiášových konfirmacích, chybí.

Stejným způsobem bychom mohli zhodnotit i většinu Janových listin z pozdějších let, ve kterých potvrzuje prezentované správce či faráře kostelů, a to i v případech, kdy došlo u farního kostela k jeho inkorporaci. Do formulace takových listin se pak promítla některá ustanovení, která odrážejí konkrétní právní vztah mezi kostelem a jeho patronem. Např. 21. února

¹³ RBM IV, č. 1915, s. 753.

¹⁴ Srov. D u š k o v á , Sáša.: *Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů*. SPFFBU C 12, 1965, s. 67, která dochází ke shodnému závěru.

¹⁵ RBM II, č. 2132, s. 918.

1308 biskup Jan IV. potvrzuje kněze Jana správcem kostela Panny Marie v Praze na základě žádosti vyšehradského děkana Jindřicha.¹⁶ Kostel Panny Marie byl ovšem na žádost krále Václava biskupem Janem inkorporován k vyšehradskému děkanství, a tak se v listině uvádí „...*in qua idem decanus ratione unionis eiusdem ecclesie decanatu predictae wissegradensis ecclesie plenum ius obtinet patronatus...*“ Druhá odlišnost oproti standartnímu formuláři konfirmačních listin představuje samotná potvrzovací část, kde se uvádí *vicarium perpetuum instituimus et rectorem*. I přes uvedené odchylky ovšem i tyto konfirmační listiny sledují formulář listin, který vznikl v kanceláři biskupa Tobiáše.¹⁷ Uvedený formulář pak po dlouhou dobu zůstává veskrze nezměněný, a to i v době prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic.

Co se týče konfirmačních listin Tobiášova předchůdce Jana III., sice v nich nenalezneme jednotný formulář, který byl vyložen na předešlých řádcích, přesto některé konfirmace obsahují již řadu výše uvedených ustálených výrazů, které jsou typické právě pro analyzované konfirmační listiny. Nicméně první dochovaná Janova konfirmace z roku 1269 je oproti pozdějším listinám zcela odlišná a formálně spíše připomíná konfirmační listiny, které byly vydávány v prostředí olomoucké diecéze. Listina je totiž inskripce určená přímo faráři a i ve vlastní dispoziční části se na něj obrací. Potvrzovací část dispozice je formulovaná velice jednoduše, zbytek listiny řeší podmínky správy farnosti, dokud prezentovaný Jan nedosáhne dostatečného věku k vykonávání spirituální správy.

I druhá Janova konfirmace je ze stylistického hlediska specifická, protože v naráci popisuje způsob, jakým se patron kostela obrátil na biskupa s žádostí o potvrzení nového faráře. Nicméně již tato listina obsahuje výrazy, které známe z pozdějších konfirmací: *ad presentacionem et devotam instantiam ... honesto viro ... exhibitori presencium ... spiritualia concessimus, instituentes ipsum in eadem ecclesia plebanum legitimum et rectorem ac eam sibi auctoritate, qua fungimur, confirmantes*. Poprvé se zde v našich konfirmačních listinách objevuje spojení *instituentes ipsum plebanum legitimum et rectorem*, které se běžně užívá v konfirmačních listinách z pozdějších let. Listina je pak oproti Tobiášovým konfirmacím odlišná uvedením arengy.

Zbýlé dvě konfirmační listiny se ještě více přibližují svou stylizací listinám biskupa Tobiáše, i když v těchto případech je patrná jiná gramatická stavba ve stylizaci dispozičního jádra. V obou listinách se faráři dává kostel

¹⁶ RBM II, č. 2169, s. 935. J. Emler uvádí špatné datum 22. únor 1307.

¹⁷ Shodnou stylizaci listiny na ustanovení vikáře ukazuje i listina z 5. února 1313, viz RBM III, č. 125, s. 53–54

s příslušenstvím, kdežto v Tobiášových listinách se farář potvrzuje ke kostelu. Samotné potvrzení faráře je pak v listině z 2. ledna 1274¹⁸ formulováno *investientes eum donis spiritualibus et curam animarum sibi et regimen committentes*, v případě listiny z 9. července 1274¹⁹ pak *instituimus eum ibidem rectorem legitimum et plebanum*. Stejně jako v předešlém případě jsou obě konfirmace uvedeny arengou *Cum a nobis petitur, quod iustum est tam vigor iuris, quam ordo postulat rationis, ut ad exaudicionis gratiam favorabiliter admittamus*. Jedná se o arengu, která je převzata z papežských listů, ovšem v kanceláři biskupa Jana byla specificky upravena do uvedené formy.²⁰

Všechny Janovy konfirmace farářů byly psány jeho notářem J III 6, který byl pravděpodobně i diktátorem všech konfirmací.²¹ Osoba písaře, resp. stylizátora je zde velmi důležitá. Notář J III 6 totiž prokazatelně působil i v kanceláři biskupa Tobiáše, kde je písařsky zachycen právě výše uvedenou konfirmační listinou z roku 1284, ve které se v našem prostředí poprvé setkáváme s typickou stylizací konfirmačních listin. Notář J III 6 tak zformuloval v kanceláři biskupa Jana III. alespoň rámcový formulář konfirmačních listiny (který sice ještě nebyl pevný, nicméně některé obraty se již v té době v listinách uplatňovaly a již nevymizely), který se jeho prostřednictvím dostal i do listin biskupa Tobiáše. Notář J III 6 sice někdy po roce 1286 ukončil v kanceláři svou činnost, formulář, který zřejmě vytvořil²², se však užíval i nadále a to především v těch případech, kdy potvrzení faráře proběhlo obvyklým způsobem.

Vedle originálů či opisů listin ad beneficia se jich několik dochovalo ve formulářových sbírkách, které ovšem samy o sobě představují specifickou kapitolu ve studiu úředních pramenů; interpretace formulářů v nich obsažených je totiž zkomplikována charakterem formulářových sbírek jako takových a představují problematiku sui generis.²³ Jedním z hlavních problémů formulářových sbírek (při užití formulářů v nich obsažených v historické práci) je otázka, do jaké míry lze tyto formuláře používat se stejnou důvěrou, jako písemnosti dochované v originále či opise.

¹⁸ CDB V/2, č. 721, s. 377–378.

¹⁹ CDB V/2, č. 751, s. 414–415.

²⁰ T a n g l, Michael: *Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200–1500*. Innsbruck 1894, s. 258. Srov. též D u š k o v á, S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně*, s. 58–59, nebo N o v ý, R.: *Listiny pražských biskupů*, s. 61–62.

²¹ Srov. CDB V/1 u příslušných listin.

²² Srov. CDB V/4, s. 26.

²³ Obecně k problémům spojených s interpretací a užíváním formulářových sbírek viz např. D u š k o v á, S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně*, s. 53.

Formulářová sbírka biskupa Tobiáše, ve které se logicky dochoval největší počet formulářů na potvrzení farářů, je z tohoto pohledu komplikovaný pramen.²⁴ Na jednu stranu jsou ve sbírce obsaženy formuláře, které dnes známe i jako vydané listiny, ať už ve formě originálu či opisu; jedná se o biskupské listiny z 13. února 1257 pro křížovníky s červenou hvězdou²⁵, z 28. ledna 1288 pro klášter sv. Tomáše²⁶, z 9. března 1288 opět pro křížovníky²⁷, z 12. března téhož roku pro kladrubský klášter²⁸, z 12. února 1290 pro pražské děkanství²⁹, z 20. března roku 1290 pro klášter ve Vyšším Brodě³⁰, a konečně o jednu královskou listinu z 20. června 1286 pro pražské křížovníky³¹. Listiny z let 1288–1290, jejichž vydavatelem měl být podle formuláře biskup Tobiáš, jím skutečně vydány byly, a až na jednu jsou ve FTB uvedeny ve shodném znění.³² Stejně tak i listina z 20. června

²⁴ Základní edici z pěti dochovaných zlomků a redakcí FTB sestavil N o v á k , Jan Bedřich: *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně*, Praha 1903. Později nalezené zlomky vydali Š e b e s t a , Eduard: *Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296)*, Praha 1905; D o b í á š , J.: *Zlomky nového rukopisu formuláře biskupa Tobiáše*. In: Sborník prací věnovaných prof. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 79 nn; H l a v á č e k , Ivan: *Nový zlomek formuláře Tobiáše z Bechyně*, ČsČH VI, 1958, s. 545 nn. Z literatury je potřeba zmínit především práce: Dušková Sáša: *Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů*, SPFFBU C 12, 1966, s. 53–71 a t á ž : *Neznámá křížovníká listina ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně*. SPFFBU E 10, 1965, s. 303–317. Velmi cenné poznatky nejen k FTB přináší i Milena Procházková ve své diplomové práci, vedené prof. Duškovou na ústavu PVH a archivnictví FF MU (P r o c h á z k o v á , Milena: *K otázce formulářových sbírek pražských biskupů Tobiáše z Bechyně a Jana IV. Z Dražic*. Brno 1956 (magisterská diplomová práce FF MU).

²⁵ CDB V/1, č. 121, s. 199–200. Srov. FTB č. 146, s. 116.

²⁶ RBM II, č. 1434, s. 617–618, v plném znění otiskl K a d l e c , Jaroslav: *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit edition seines Urkundenbuches*. Würzburg 1985, č. 6, s. 131. Srov. FTB č. 132, s. 105.

²⁷ Listina nemá dosud edici, je uložena v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, inv. č. 94, sig. ŘKř 304. Jako formulář srov. FTB č. 145, s. 115.

²⁸ RBM II, č. 1438, s. 619. Srov. FTB č. 140, s. 110–111.

²⁹ RBM II, č. 1491, s. 642–643. Srov. FTB č. 149, s. 119–120.

³⁰ RBM II, č. 1495, s. 644, v plném znění *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*. Fontes rerum Austriacarum, Zweite Abtheilung, Diplomata et acta, XXIII Band, Hg. v. M. Pangerl, Wien 1865., č. 35, s. 39–40. Jako formulář srov. FTB č. 185, s. 145–146.

³¹ RBM II, č. 1386, s. 595–596. Srov. FTB č. 147, s. 116–117.

³² Výjimku tvoří listina z 12. února 1290, která má ve FTB mírně odlišné znění. Rozdílnost listiny a formuláře posuzuje a komentuje D u š k o v á , S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně*, s. 55–57.

1286, byla, stejně jak uvádí FTB, vydána králem Václavem II. Na druhou stranu však vydavatelem listiny z roku 1257³³ nemohl být pochopitelně biskup Tobiáš, ve skutečnosti byl jejím vydavatelem biskup Mikuláš. Do FTB byla Mikulášova listina převzata ve shodném znění, některé její části však byly upraveny tak, aby odpovídaly realitám doby episkopátu biskupa Tobiáše. Z biskupa Mikuláše se tak stal Tobiáš, jméno krále Václava (I.) bylo zkráceno na počáteční písmeno W, které mohlo odpovídat i tehdejšímu králi Václavovi II. Úprava proběhla i u jmen potvrzovaných kostelů, která jsou v původní Mikulášově listině jmenovitě uvedena, ve formuláři jsou zobecněna výrazem *tales et tales*. I datační formule je vynechána. Formulář bychom tedy bez znalosti originálu mohli považovat za listinu biskupa Tobiáše, což ovšem ve skutečnosti není pravda.³⁴

Jiným případem formuláře, který budí pochybnosti, je v Novákově edici uveden pod číslem 204.³⁵ V obou rukopisech, ve kterých je formulář dochován, je uveden krátkým regestem *Episcopus mandat rectoribus ecclesiarum, ut vicariis suis bonam porcionem debeant assignare, alioquin ipsos faciet spoliare*. J. B. Novák pak využil regest ve formuláři k sestavení svého regestu v edici FTB a doplňuje i jméno vydavatele – biskupa Tobiáše. Formulář lze ovšem zhodnotit ze stylistického hlediska jako specifický a příliš nepřipomíná listinu, či v tomto případě spíše mandát. Neobsahuje totiž obvykle uváděnou intitulaci ani koroboraci či dataci. Tyto stereotypní formulace sice nejsou ve formulářích uváděny v úplnosti, většinou se však alespoň zkracují na počáteční slova (*T., Dei gracia etc; In cuius rei etc.; Datum etc* apod.). Navíc je specifická i vlastní stylizace formuláře, kde se uvádí: *statuimus, quod si tales clerici se porcione debita spoliari videntes ad episcopum suum querelam non deferant, ipso iure sint suspensi et nichilominus eisdem ecclesiis per episcopum spolientur*. Kdyby písemnost vydal biskup, stálo by v ní spíše *ad nos*, resp. *per nos*, než *ad episcopum* atd. Ustanovení formuláře, týkající se obsazování farních kostelů a s ním spojených platů farářů a vikářů známe ovšem ze dvou kapitol statut frietzlarské synody z roku 1244,³⁶ které pak byly shrnuty do jediné kapitoly

³³ Jedná se o potvrzení patronátních práv kostelů ve prospěch křížovníků s červenou hvězdou. CDB V/1, č. 121, s. 199–200.

³⁴ J. B. Novák sice odhalil, že formulář je shodný s Mikulášovou listinou, protože ovšem nekriticky pokládal formuláře ve FTB za Tobiášovy listiny, nevyvodil ze shodného znění formuláře a listiny patriční závěry. K analýze formuláře srov. D u š k o v á , S.: *Formulář biskupa Tobiáše*, s. 54.

³⁵ FTB, č. 204, s. 159–160

³⁶ *Concilia Germaniae* III (= CG III). Ed. J. Hartzheim, Coloniae 1760, s. 573 (Ut ecclesia beneficia sine diminutione conferantur) a 574 (De vicariis), německý překlad viz H e f e l e , K. J.: *Konziliengeschichte*, Fünfter Band, Freiburg 1886², s. 1101. CG

ve statutech mohučské synody z roku 1261.³⁷ Pokud porovnáme znění formuláře a synodálních nařízení, dojdeme k výsledku, že zejména se statutem synody mohučské se formulář shoduje téměř doslovně i z hlediska stylistického. Jakým způsobem se text synodálního nařízení dostal do FTB není zatím možno povědět, nicméně již jen fakt, že znění formuláře odpovídá textu synodálních statut budí pochybnosti, zda vůbec formulář existoval i jako listina.³⁸

Jako další příklad nepříliš důvěryhodného pramene je možné uvést formulář, ve kterém biskup Tobiáš žádá věřící o podporu na opravu kostela Panny Marie v Týně nad Vltavou a slibuje odpustky.³⁹ Z datační formule zjistíme, že případná indulgence měla být dána 23. března 1287 v Praze. V té době ovšem biskup Tobiáš pobýval na synodě ve Würzburgu, jak dokládá odpustková listina pro kostel Panny Marie v Mohuči, vydaná právě 23. března.⁴⁰ V listině vystupuje biskup Tobiáš jako spoluvydavatel společně s dalšími biskupy a arcibiskupy (mimo jiné i s olomouckým biskupem Dětřichem), proto je nemožné, aby ve stejný den vydal další listinu i v Praze. Minimálně tedy datum formuláře je pochybné.

Výše zmíněné tři příklady představují pouze část více či méně nedůvěryhodných formulářů, které jsou ve sbírce dochovány. Je třeba tak upozornit, že již jen kvůli uvedeným příkladům je nutné s formuláři ve FTB zacházet opatrně a bez podrobnější analýzy jim přespříliš nedůvěřovat ani v konkrétních věcných ustanoveních, ani ve vlastních či místních jménech, ve formulářích obsažených. Na druhou stranu přináší FTB nesmírně cenné informace pro řešení otázek církevní správy, protože jsou v nich zachyceny

III datují synodu k roku 1246, Hefele pak k roku 1243 a konečně k roku 1244 kladou konání synody např. P o l c , Jaroslav V. – H l e d í k o v á , Zdeňka: *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha 2002, s. 14, nebo H l e d í k o v á , Zdeňka: *Synoden in der Diözese Prag 1280–1417*. In: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*. Hgs. von Nathalie Kruppa, Leszek Zygnier. Göttingen 2006, s. 308. Srov. též P r a ž á k , Jiří.: *Pražská vizitační statuta z r. 1244*. Studie o rukopisech XIV, 1975, s. 149, který v rukopise vizitačních statut z roku 1244, vydaném po vizitaci pražského katedrálního kostela mohučským arcibiskupem Siegfriedem, nalezl zmínku o účasti pražského biskupa Mikuláše na jmenované synodě. Ohledně patronátního práva srov. S c h l e n z , J.: *Das Kirchenpatronat in Böhmen*, s. 35.

37 CG III, s. 603. Německý překlad H e f e l e , K. J.: *Konziliengeschichte*, Sechster Band, Freiburg 1890², s. 72.

38 Ohledně formuláře se zmiňuje např. Kamil Krofta, který jej ovšem neuvádí do souvislosti se synodálními statuty (K r o f t a , Kamil: *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské*. ČČH 10, 1904, s. 273 a pozn. 3 tamtéž).

39 FTB č. 1, s. 1.

40 *Urkundenbuch des Hochstifts Merseburg*. Erster Theil (962–1357), Hg. v. P. Kehr, Halle 1899., č. 504, s. 405.

procesy a mechanismy, které v té době bezesporu fungovaly. Formuláře jsou tak velmi cenným pramenem zejména pro poznání správních a právních souvislostí (v našem případě) na sklonku 13. století.

Ve FTB se dochovalo celkem sedm formulářů konfirmací ad beneficia, které tak doplňují dochované konfirmace o další kusy. Až na dvě výjimky je pak možné sledovat formuláře v edici J. B. Nováka; poslední formulář, obsažený až v později nalezeném tzv. brněnském zlomku FTB, pak vydal a otiskl Ivan Hlaváček.

První formulář konfirmační listiny je uveden v Novákově edici pod číslem 2. Biskup Tobiáš v něm potvrzuje kněze H. farářem ke kostelu v Kožlanech na základě žádosti krále Václava jako patrona kostela.⁴¹ Sáša Dušková upozornila na stylistickou souvislost formuláře s konfirmační listinou biskupa Jana III z 9. března 1279⁴² a současně s formulářem konfirmační listiny, který se dochoval v tzv. formulářové sbírce Zděňka z Třebíče (dále ZzT).⁴³ Dušková se domnívá, že formulář ve FTB, stejně jako v ZzT, vznikl přestylizováním listiny biskupa Jana III. Podle jejich slov z Janovy listiny vznikly nezávisle na sobě dva formuláře, které autoři sbírek mírně přestylizovali a pozměnili jejich místní a vlastní jména. Z biskupa Jana se tak stal v obou případech biskup Tobiáš, ze jména kněze Jindřicha (*Heinrichus*) zůstalo pouze počáteční písmeno H a z kostela sv. Benedikta v Praze se stal *Gentz* (v případě ZzT), resp. Kožlany (ve FTB).⁴⁴ Pokud srovnáme znění Janovy listiny a formulářových kusů, skutečně v nich nacházíme mnoho shodných stylistických prvků.⁴⁵ Všechny tři formuláře začínají shodným způsobem. Biskup v úvodu oznamuje, že obdržel od krále list, který je následně v biskupově listině inzerován. Z gramatického hlediska je originálu blíže formulář ze ZzT, ovšem z hlediska věcného je tomu naopak. Stejně jako v Janovém originále i ve formuláři ve FTB je uvedeno, že list byl zpečetěn královou prstenovou pečetí; tato informace v ZzT chybí. Inzerovaná žádost krále je v obou formulářích silně zkrácena. Do FTB bylo opsáno pouze úvodní oslovení biskupa,⁴⁶ do ZzT byl zahrnut celý úvodní protokol, tedy inskripce, intitulace a salutace a úvodní část dispozice, oslovující biskupa.⁴⁷ V Janové listině za inzertem listu následuje arenga, která

⁴¹ FTB. č. 2, s. 2.

⁴² CDB V/2, č. 654, s. 282–283.

⁴³ RBM II, č. 2535, s. 1091.

⁴⁴ Viz D u š k o v á , S.: *Formulář Tobiáše ze Bechyně*, s. 61–64.

⁴⁵ V iuxtaopozici je přináší srovnání D u š k o v á , S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně*, s. 62–63.

⁴⁶ *Reverendo etc.*

⁴⁷ *Reverendo in Christo(xpo) patri, domino Th., venerabili Pragensis ecclesie episcopo,*

je ve stejné formě uvedena i ve formuláři ZzT. Arengu formulář ve FTB ovšem neobsahuje a pokračuje oznámením, že biskup shledává žádost krále za oprávněnou a následně potvrzuje klerika farářem. Podobně pak pokračuje (po arenze) i ZzT, i když má od FTB odlišné znění, které se více blíží listině Janově. Sáša Dušková má tedy jistě pravdu v tom, že formuláře z obou sbírek mohou vycházet z konfirmace biskupa Jana III., přičemž v několika aspektech je originálu podobnější formulář ZzT (shodná arenga), částečně ale FTB (uvedení informace o prstenové pečetí). Můžeme však uvedený závěr bez výhrad přijmout?

Z hlediska historického můžeme považovat formulář ve FTB za poměrně věrohodný. V roce 1239 mění Václav I. s plaským klášterem ves Kozlany, kterou jim dříve prodal, zpět za ves Žihel⁴⁸ a je tak pravděpodobné, že mohla náležet ke královskému majetku. O existenci kostela sice v pramenech nic neslyšíme, ale pokud ve vsi farní kostel existoval, jeho patronem byl zřejmě český král, tudíž je z tohoto hlediska formulář věrohodný. Ostatně i přes jisté peripetie na počátku 14. století prezentovali faráře ke kostelu čeští králové i v dalších letech, jak ukazují zápisy v konfirmačních knihách.⁴⁹

Dušková rovněž poukazuje na další sporný okamžik. Ve FTB, stejně jako v originále Jana III. se píše, že biskup obdržel od krále prezentační list, zpečetěný jeho prstenovou pečetí. Podle Duškové prstenovou pečeť známe však pouze od krále Přemysla, u Václava ji doloženou nemáme. Z tohoto důvodu usuzuje, že formulář ve FTB nemohl být vydán biskupem Tobiášem, protože zmínka o Václavově prstenové pečetí nemůže být autentická. Tento poznatek se však zdá být mylný. I když se Václavova sekretní pečeť fyzicky nedochovala, odkazuje na ni koroborace Václavovy listiny z 22. září 1283.⁵⁰ Je tak zřejmé, že Václav II. prstenovou pečetí disponoval a mohl svůj list prstenovou pečetí zpečetit.

W., Dei gracia rex Boemie et cetera, salutem et paratam ad ipsius beneplacita voluntatem. Paternitati vestre etc.

48 CDB III/1, č. 188, s. 234–235. V roce 1251 potvrzuje otcovu listinu i Přemysl Otakar I. (CDB IV/1, č. 203, s. 364–366)

49 Např. k roku 1361 mění svá beneficia mezi sebou kozlanský farář Petr a Mikuláš z Pomuku, kanovník kostela sv. Jiří na Pražském hradě. (LC I/1, s. 155) Mikuláš z Pomuku pak nabývá své beneficium v kozlanském kostele se souhlasem Karla IV., což znamená, že ten vyslovil souhlas s výměnou jako patron kostela (k tomu srov. H l e - d í k o v á , Zdeňka: *Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách*. FHB 7, 1984, s. 73). Jiný příklad je zaznamenán k roku 1370, kdy byl 24. ledna potvrzen ke kostelu po smrti Mikuláše (zřejmě z Pomuku, viz výše) jistý Oldřich k opět prezentaci císaře Karla (LC I/2, s. 38).

50 RBM II, č. 1300, s. 561.

A konečně Duškové unikla ještě jedna skutečnost. Obdobně stylizovaný formulář totiž nenalezneme jen ve FTB a ZzT, ale i v další redakci formulářové sbírky mistra Jindřicha, známé jako tzv. svatopavelská formulářová sbírka.⁵¹ V tomto formuláři stojí, že biskup Tobiáš potvrzuje na základě žádosti krále Václava prezentovaného klerika Mikuláše farářem kostela ve vsi *Srekendorf*. Formulář je ze stylistického hlediska analogický k výše uvedeným confirmacím. Počáteční část doslovně kopíruje znění formuláře ze ZzT, včetně inzerovaného listu, který je zde uveden v úplnosti. Následující pasáž však již s několika obměnami připomíná spíše formulář z FTB.

I když má tedy Dušková pravdu ohledně stylistické závislosti formulářů na listině biskupa Jana III. z roku 1279, není, myslím, možné její závěr přijmout bez výhrad. Je totiž poněkud podezřelé, že by z jediné listiny vznikly nezávisle na sobě tři formuláře v různých formulářových sbírkách či jejich redakcích, navíc formulář ve FTB bychom mohli považovat za poměrně věrohodný. Navíc stylistická závislost formulářů (jak ji uvádí Dušková) se v souvislosti s formulářem ze svatopavelské sbírky mnohonásobně komplikuje. Konečně pak je potřeba uvést, že originál listiny biskupa Jana III. oproti formulářům zaznamenává specifickou situaci při průběhu ustanovení nového faráře, která se pak promítla do formulace listiny; formuláře pak zaznamenávají obvyklý způsob ustanovení faráře, doplněný pouze zmínkami o písemné žádosti krále ohledně jeho potvrzení. Je tak, myslím, možné i jiné, jednodušší vysvětlení vztahu originálu listiny Jana III. a formulářů. Viděli jsme, že v průběhu 80. let 13. století se v pražské diecézi sjednotil formulář používaný pro listiny na potvrzení farářů. V době episkopátu biskupa Jana III. není sice jednotné znění formuláře doloženo, ovšem přes to předpokládám, že i tehdy byly confirmace farářů sestavovány obdobným způsobem. A tak není vyloučeno, že by některý z uvedených formulářů mohl biskup skutečně vydat, a na jejich základě by pak byly zahrnuty do příslušné formulářové sbírky. Není však již možné říct, jestli takové listiny vydal biskup Tobiáš, nebo Jan III.⁵² V každém případě je však potřeba uvést, že všechny tři formuláře, ať již jakýmkoliv způsobem, stylisticky vychází z confirmací, které již ve své době vydával pražský biskup Jan III.

Další formulář listiny na potvrzení faráře uvádí Novák ve své edici pod číslem 24.⁵³ Formulář se zdá být neúplný: v dispozici čteme, že (nos) *Tho-*

⁵¹ Formulářovou sbírku částečně zpřístupnil J. Loserth (*Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II.* Hg. Johann Loserth, Prag 1896).

⁵² Vzhledem k tomu, že se ve formuláři mohla měnit jména vydavatelů, mohl případně originály vydat jak biskup Jan III., tak Tobiáš. Ani místní, ani vlastní jména (a ostatně ani zmínka o prstenové pečeti) nepomohou k bližšímu určení možného vydání confirmací listin.

⁵³ FTB č 24, s. 26.

bias ... ad petitionem et presentacionem nobilis viri H de .. presbyterum, exhibitorem presencium, rectorem instituimus legitimum et plebanum. Ve vynechané části chybí dvě jména; jednak jméno šlechtice – patrona a jednak jméno prezentovaného kněze. Oba rukopisy formulářové sbírky, které obsahují uvedený formulář, vynechávají ovšem místo jen pro jedno jméno. Podstatnější je ovšem fakt, že ve formuláři není ani jmenován kostel, kam měl být nový farář ustanoven. Uvedení kostela bylo zcela určitě vynecháno (ať už záměrně nebo nedopatřením), protože se v dalším textu na něj odkazuje (... *ipsam* (=kostel) *sibi* (faráři) *confirmantes et animarum curam et regimen ibidem ... commitentes*). Z uvedených důvodů tak můžeme soudit, že formulář tak, jak je ve sbírce zaznamenán, nemohl být vydán, protože vynechání místa působení nového faráře v listině chybět nemohlo, navíc se na něj v dalším textu odkazuje. Pokud tedy vznikl formulář na základě skutečné listiny, došlo k vynechání některých částí a formulář je tak neúplný. Navíc, i když formulář zní na jméno Tobiáš, jeho stylizace sleduje spíše znění konfirmačních listin, které známe z episkopátu biskupa Jana III. Kontext formuláře je uveden arengou typu *Cum a nobis petitur*, na kterou navazuje promulgace (*ea propter universitati vestre tenore presencium volumus esse notum*) a vlastní dispozice. Arenga typu *cum a nobis petitur* se využívala i v kanceláři biskupa Tobiáše (kde přešla z listin biskupa Jana III. prostřednictvím jeho notáře J III 6),⁵⁴ známe ji ovšem z listin, které potvrzovaly donace patronátních práv ze strany biskupa.⁵⁵ V listinách na potvrzení a ustanovení faráře biskupa Tobiáše se arengy, jak již bylo výše pověřeno, obvykle neužívaly. Na druhou stranu shodnou formulaci úvodní části listiny zachytíme ve dvou konfirmacích biskupa Jana III., které navíc obsahují i stejně formulovaný úvodní protokol, konkrétně inskripci a salutaci.⁵⁶ Kromě tradičního uvození konfirmačních listin (*ad petitionem et presentacionem*) se ovšem další část dispozičního jádra formuláře od Janových konfirmací odlišuje. V obdobné formě se s ní setkáváme v pozdějších konfirmačních listinách biskupa Tobiáše z let 1291 a 1293, ovšem přesto i v této části dispozice nacházíme prvky, které z originálů Tobiášových

⁵⁴ Srov. vývoj této arengy v biskupských listinách pražských biskupů, která byla sice převzata z papežských litterae cum filo serico, ovšem byla notářem Jana III. pozměněna a v této formě se pak užívá i v listinách biskupa Tobiáše. Viz F ü h r e r , L.: *Listiny pražského biskupa Tobiáše*, s. 52, 103, nebo N o v ý , R.: *Listiny pražských biskupů*, s. 61–62.

⁵⁵ RBM II, č. 1389, s. 596 (datováno chybně k 8. srpnu 1286) Plné znění otiskl K a - d l e c , J.: *Das Augustinerkloster*, č. 4, s. 129. Druhá listina biskupa Tobiáš, uvozena arengou *Cum a nobis petitur*, byla vydána 20. března 1290 pro Vyšebrodský klášter. K využití areng srov. F ü h r e r , L.: *Listiny pražského biskupa Tobiáše*, s. 103.

⁵⁶ Jedná se o listiny CDB V/2, č. 721, s. 377–378 a č. 751, s. 414–415.

listin neznáme. Ve formuláři se totiž faráři dává *cura animarum et regimen*. Termín *regimen* se v originálech konfirmačních listin biskupa Tobiáše neuvádí, známe jej však z konfirmací biskupa Jana III. Formulář tedy částečně připomíná (v úvodním protokolu a některých prvcích dispozičního jádra) listiny biskupa Jana III., dispoziční jádro konfirmace ovšem sleduje diktát vydaných konfirmačních listin biskupa Tobiáše.

Z mnoha hledisek zajímavý formulář uvádí Novák ve své edici pod číslem 26.⁵⁷ Formulář je poměrně sdílný co se týče vlastních a místních jmen, která mohou být prostředkem pro ověření jeho autentičnosti. V prvé řadě je potřeba uvést, že formulář je jeden z několika kusů, který je (kromě vynechání některých jmen) uveden v úplnosti, tzn. včetně koroborace a datace, které bývají obvykle zkracovány. Známe tedy i datum vydání případné listiny – 19. červen 1287. Ve formuláři biskup Tobiáš potvrzuje na základě žádosti šlechticů (*nobiles viri*), purkrabích *Ia.*, *Hen.* a *Her.*, prezentovaného kněze Petra farářem kostela *in Grad* a jeho filiálních kostelích ve vsích *Ulrici villa* a *Sonow*. Prezentace nového faráře proběhla prostřednictvím prezentačního listu, který obdržel biskup, a ve kterém žádají uvedení patroni, aby novému faráři udělil spiritualia. I tento list patronů je datován, ovšem proto, že se jedná o list a nikoliv listinu, uvádí se v něm pouze denní datum 20. dubna. Je ovšem pravděpodobné, že k vydání listu došlo ve stejný rok jako biskupova konfirmace, proto můžeme datum doplnit o rok 1287. Ve svém listu dále patroni uvádějí i důvod prezentace nového faráře – dosavadní farář kostela a současně kaplan patronů H. kvůli nemoci rezignoval na svůj úřad a tak patroni zvolili nového faráře, kterému se souhlasem jejich bratra *Oty* předali temporalia, jmenovitě desátky a výnosy z farního kostela i obou filiálních.

J. B. Novák ve své edici identifikuje *Grad* jako Hradiště u Teplic v domnění, že název *Grad* je zkrácenina slova *Gradist*. V okolí Teplic se pak nachází i vesnice Oldřichov (podle Nováka Ullersdorf), kterou ztotožňuje s *Ulrici Villa* z formuláře. *Sonow* je pak podle Nováka Šanov u Teplic. Domnívám se však, že Novákova identifikace vsí je mylná. Ve formuláři uvedený *Grad* totiž můžeme ztotožnit pravděpodobněji s Hrádkem nad Nisou, ležícím v severních Čechách v okrese Liberec nedaleko Chrastavy.⁵⁸ Nedaleko Hrádku nad Nisou pak leží ves Oldřichov na Hranicích, kterou lze identifikovat jako *Ulrici Villa* z formuláře. Z pozdější doby víme, že v Oldřichově stál kostel, který byl původně filiálním ke kostelu v Hrádku, v roce 1382 byl pak povýšen na kostel farní.⁵⁹ Tato informace tak odpovídá

⁵⁷ FTB, č. 26, s. 23–24.

⁵⁸ Viz P r o f o u s , A: *Místní jména v Čechách I*, s. 655.

⁵⁹ Viz t ý ž , *Místní jména v Čechách III*, s. 262.

situaci ve formuláři. A konečně ves Sonow je možné pravděpodobně ztotožnit se vsí Sieniawka (v pramenech uváděna jako Stochow Parvum či Sonow Parvum), v současné době ležící v Polsku, o které máme sice zmínky až z poloviny 14. století z konfirmačních knih, přesto mohou jejich zápisy identifikaci vsi nepřímo potvrdit.⁶⁰

Na základě nově určené polohy vesnic pak již nic nebrání identifikaci patronů, skrytých pod zkratkami Hen., Her. a Ia. Připomeňme, že patroni byli bratři a že navíc v listině vystupuje ještě jejich čtvrtý bratr Ota. Ne-daleko Hrádku nad Nisou se nachází hrad Grabštejn, podle kterého se v té době psali čtyři bratři Ota, Jindřich, Heřman a Jeruš.⁶¹ Pokud porovnáme jména čtyř bratrů z listiny se zkratkami jmen bratrů ve formuláři, dojdeme k závěru, že jsou shodná. Hen. z formuláře je tedy Henricus, Her. Hermanus, jméno Oty, čtvrtého bratra z formuláře, který souhlasí s přidělením temporálií, ve formuláři zkráceno není, a konečně Ja. z formuláře můžeme ztotožnit s Jerušem, kterého známe i pod jménem Jaroslav z Donína⁶². Na tomto místě je nutno upozornit na editorskou nepřesnost J. B. Nováka, která může vést k zavádějícímu výkladu formuláře. Jak bylo uvedeno, Novák v domnění, že Grad je zkráceninou jména Gradist, všude tam, kde se se vyskytuje ve formuláři jméno Grad, jej rozepisuje jako Gradist. Dopustil se však omylu i v případě doplnění lokace Gradist (v jeho podání Hradist) do úvodní intitulace v protokolu prezentačního listu bratrů, který podle něj zní *Reverendo patri ac domino suo, domino Thobie, Pagensi episcopo Ja. et Hen. et Her. purgravii dicti de Hradist* (sic!) *cum reverencia debita* atd. Novák doplnil do textu lokaci Hradist, i když v obou rukopisech FTB, ve kterých se formulář dochoval, je lokalita vynechána. Je tak třeba údaj opravit, nejedná se o purkrabí z Hradiště, ale o purkrabí z Grabštejna. Ostatně ve zmíněné listině Jeruše užívají jeho bratři stejnou titulaturu *burgarii dicti de Grabenstein*.

Na základě výše uvedené analýzy se podařilo identifikovat většinu místních i vlastních jmen ve formuláři, navíc jsem zjistil, že okolo roku 1287,

⁶⁰ Např. k 20. říjnu roku 1356 byl na základě prezentace šlechtice Zdeňka a faráře *de Groth* (=Hrádek nad Nisou), bratrů *dictorum de Donin* (psaných rovněž z Grabštejna, srov. níže!), ustanoven farářem ke kostelu in Parvo Stochow kněz Konrád (LC I/I, s. 16).

⁶¹ Např. v listině z 6. listopadu 1289, ve které Jeruš z Grabštejna na žádost své sestry Kateřiny, jeptišky cisterciáckého kláštera St. Marienthal v Horní Lužici, prodává tomuto klášteru za 6 hřiven les u vesnice Seifersdorf. Jako svědci jsou uvedeni mezi jinými purkrabí Otto, Henricus a Hermanus, tři bratři Jeruše, řečení z Grabštejna. RBM II, č. 148, s. 240.

⁶² Rukopis J 40b sice rozvádí zkratku jména Ia jako Iacobus, ale protože se jedná o pozdní rukopis, který je zahrnutý v rámci formulářové sbírky Jana IV. a je v něm pozměněna řada jmen a lokalit, není rozvedení nijak směrodatné.

do kterého se datuje formulář, vystupují bratři v několika listinách. Z toho důvodu lze předpokládat, že formulář konfirmace je z historického hlediska značně věrohodný, troufnu si zde opatrně tvrdit, že před sebou máme další formulář, který byl do sbírky převzat na základě skutečně vydané listiny. I ze stylistického hlediska je formulář vcelku věrohodný, dispoziční část (kromě pasáží, které popisují rezignaci původního faráře), odpovídá stylu listin kanceláře biskupa Tobiáše.⁶³

Další formulář, který zachycuje potvrzení faráře, je uveden v Novákově edici pod číslem 105.⁶⁴ Biskup na základě žádosti a prezentace obyvatel nejmenované vsi a farníků kostela ustanovuje k tomuto kostelu, ve kterém tito lidé drželi patronátní právo, jistého kněze P. jako faráře. Jemu pak svěřuje péče o duše. Co se týče stylizace formuláře, kromě specifických ustanovení ohledně způsobu prezentace⁶⁵ lze prohlásit, že formulář odpovídá konfirmačním listinám, které vydával biskup Tobiáš v devadesátých letech a odpovídá tak stylu listin jeho kanceláře. Nicméně jestli skutečně mohl biskup Tobiáš takovou listinu skutečně vydat říci nelze, formulář totiž zamlčuje (tedy kromě jména Václava a jeho chotě) veškerá místní či vlastní jména, o která bychom se mohli opřít pro ověření historické autenticity formuláře. Je tak možné pouze říct, že formulář odpovídá diplomatickým zvyklostem Tobiášovy kanceláře, čili že je možné, že formulář se zakládá na skutečné listině.

Dalším formulářem na ustanovení faráře se v Novákově edici uvádí pod číslem 214.⁶⁶ Jedná se o velmi jednoduše formulovanou písemnost, ve které biskup potvrzuje na základě žádosti a prezentace jistého šlechtice Em. pražskému klerikovi Ja. nejmenovaný kostel. Pokud srovnáme stylistickou

⁶³ Nicméně se ve formuláři objevuje jedna chyba, kterou lze však spíše připsat nedbalosti písaře při opisu listiny. V potvrzovací formulaci se uvádí: *auctoritate, qua fungimur, confirmantes et animarum ei curam ibidem et regimen, prout ad eius spectat officium, committentes*. Stvrzení faráře pochopitelně činí biskup ze svého úřadu, proto je slovo *eius* ve formuláři chybou. Navíc ani gramaticky se do věty nehodí, předložka *ad* se pojí s akuzativem, nikoliv s genitivem.

⁶⁴ FTB, č. 105, s. 88.

⁶⁵ Kromě samotného potvrzení se v listině uvádějí i dílčí podrobnosti ohledně způsobu prezentace nového faráře. K biskupovi byl vyslán posel (jistý bližší nejmenovaný šlechtic P.), který jej informoval o prezentaci nového faráře. Podle formuláře byl ovšem posel k biskupovi poslán králem Václavem a jeho chotí Jitkou. Z formuláře nelze vysledovat, jaký byl vztah mezi patrony kostela a králem a není tak možné vyvodit, z jakého důvodu právě král nechal vyslat posla s žádostí biskupovi. Můžeme se pouze domnívat, že farníci jako patroni kostela se obrátili nejprve na krále s žádostí, že je potřeba obsadit beneficium jejich kostela, a král, vědom si kanonického postupu při obsazování far, zařídil prezentaci nového faráře před biskupem.

⁶⁶ FTB 214 s. 166.

stránku uvedeného formuláře s dochovanými originály, dojdeme k závěru, že odpovídá spíše konfirmacím, které vydal biskup Jan III. Ve formuláři se potvrzuje kostel farářů (*ecclesiam de ... clerico de Praga ... confirmamus ...*), tak, jak to známe z listin biskupa Jana III. (v listinách biskupa Tobiáše se již pravidelně potvrzuje farář ke kostelu). V tomto případě můžeme tedy konstatovat, že formulář spíše připomíná známé konfirmace biskupa Jana, než listiny biskupa Tobiáše.

Velmi zajímavý formulář uvádí Novák ve své edici pod číslem 219, ve kterém biskup potvrzuje nejmenovaného kněze farářem ke kostelu, který náležel pražskému biskupství a kde patronátní právo měl držet sám biskup.⁶⁷ Tento formulář má velmi úzkou stylistickou souvislost s dochovanou konfirmační listinou biskupa Řehoře z roku 1301, ve které ustanovuje kanovníka Vojslava farářem v kostele v Řečici, jehož patronát náležel, stejně jako ve formuláři, pražskému biskupovi.⁶⁸ Pro ilustraci si jejich znění uvedeme v iuxtapozici.

... quod nos ecclesiam de .. villa
episcopatus nostri, in qua plenum ius
patronatus habemus, honesto viro ..
presbytero, exhibitori presencium,
propter Deum favorabiliter contulimus
pleno iure, ipsam sibi cum omnibus suis
pertinenciis auctoritate, qua fungimur,
confirmantes et curam ei animarum
ibidem, prout ad nostrum spectat
officium, committentes.

... quod nos ecclesiam in Reczichz, sitam
in bonis nostris episcopalibus, in qua
dinoscimur habere plenum ius patronatus,
nobis de iure et de facto vacantem, – d.
Woyslavo, nostre Pragensis diocesis
canonico, exhibitori presencium
contulimus pure propter Deum, ipsam sibi
cum possessionibus et iuribus .. omnibus
auctoritate, qua fungimur, confirmantes
et curam ei animarum ibidem, prout ad
nostrum spectat officium, committentes.

Obě písemnosti obsahují několik specifických prvků, které z jiných listin neznáme, a které mají spojitost se způsobem obsazování těchto beneficí. Ani jedna písemnost neuvádí obvyklou formulaci *ad praesentationem* a navíc se v obou místo obvyklejšího výrazu *instituo* užívá slovo *confero*. Uvedená specifika souvisejí zřejmě s tím, že v obou případech byl patronem a kolátorem benefícia biskup, který do kostela faráře přímo dosazuje.⁶⁹

Jak bylo uvedeno, jeden z formulářů na konfirmaci faráře je znám i z tzv. Brněnského zlomku formulářové sbírky biskupa Tobiáše, který našel

⁶⁷ FTB, č. 219, s. 169.

⁶⁸ RBM IV, č. 1915, s. 753.

⁶⁹ Srov. komisi pro generální vikáře arcibiskupa Arnošta, kde se mj. uvádí, že vikář má ustanovovat z moci a v zastoupení arcibiskupa vhodné osoby k beneficiím, jejichž kolace patří nebo bude patřit arcibiskupovi. Srov. H l e d í k o v á , Z.: *Úřad generálních vikářů*, s. 27–28

a popsal Ivan Hlaváček.⁷⁰ Formulář je však neúplný, folio, na kterém text pokračoval, je dnes ztraceno. Ve formuláři se píše, že biskup obdržel od krále Václava list, který je následně v listině inzerován. V něm žádá král biskupa, aby potvrdil nejmenovaného klerika (kterého král listem prezentoval) farářem neznámého kostela, ve kterém králi příslušelo patronátní právo a udělil mu spiritualia. Kostel byl totiž toho času uprázdněn smrtí dosavadního faráře Heřmana. V závěru listu pak král žádá biskupa, aby nebral zřetel na dřívější písemnosti ohledně prezentace ke kostelům v provincii poličské a landštejnské, které měl biskup obdržet v dřívějších letech od Závíše z Falkenštejna. Ty byly vydány, když Václav *tunc non poterat resistere*, tedy pod nátlakem zmíněného Závíše. Tím zápis ve formuláři končí, ovšem můžeme se myslím celkem bezpečně domnívat, že před námi leží další formulář konfirmace faráře ze strany biskupa, ovšem neúplný. Po inzerovaném listu krále zřejmě následovalo biskupovo potvrzení prezentovaného faráře.⁷¹ Kvůli neúplnosti formuláře jej nelze posoudit z hlediska diplomatického a ani místní jména nedovolí blíže posoudit věrohodnost formuláře.⁷²

Celá uvedená analýza sledovala záměrně kromě jiného jeden cíl. Pokusila se ukázat, že několik formulářů, které se dochovaly ve formulářových sbírkách a znějí na jméno Tobiáš, mají stylistickou souvislost s listinami, které známe z episkopátu biskupa Jana III. V některých případech se jedná o zcela zřejmou stylistickou závislost na konfirmace biskupa Jana III., v jiných případech o pouhá specifická slova či obraty. Nelze samozřejmě tvrdit na základě jediného výrazu, že formulář je založen na starších konfirmacích biskupa Jana, zejména pokud by se jednalo o ojedinělý případ. Ukázal jsem však, že hned několik formulářů více či méně připomínají spíše konfirmace biskupa Jana, než listiny biskupa Tobiáše, nebo jsou v nich obsaženy alespoň shodné stylistické prvky, které z listin biskupa Tobiáše neznáme. Uvedený závěr bude tak potřeba více okomentovat, zejména konstatovat důvody, proč tomu tak mohlo být. Jsou možné dvě vysvětlení:

1. všechny konfirmační listiny biskupa Jana III. byly sepsány jeho notářem J III 6. A právě v těchto listinách jsme našli několik analogických stylizací s formuláři z FTB. Písař J III 6 však prokazatelně působil i v kanceláři biskupa Tobiáše, známe jej jako autora jedné z konfirmací ad beneficia z roku 1284. Je však pravděpodobné, že tento písař a notář stylizoval i další listiny biskupa Tobiáše, prokazatelně do roku 1286, možná i později.

⁷⁰ H l a v á č e k , I.: *Nový zlomek*, s. 560.

⁷¹ Jakým způsobem a jestli vůbec biskup reagoval i na další žádost krále nelze z pochopitelných důvodů zjistit.

⁷² K nemožnosti identifikace vlastních jmen srov. H l a v á č e k , I.: *Nový zlomek*, s. 560 v poznámce u listiny.

Z těchto souvislostí bychom mohli vyvodit, že notář J III6/T 4 mohl ještě během svého působení v kanceláři biskupa Tobiáše sepsat více confirmací, než se nám dochovalo, a na jejich základě by pak mohly být sestaveny i formuláře v Tobiášově formulářové sbírce.

2. Víme, že autor formulářové sbírky užil starší listiny biskupa Mikuláše, ve které pozměnil místní a vlastní jména tak, aby (zdánlivě) odpovídala soudobým reáliím, a tím vytvořil formulář, který bychom bez znalosti originálu mohli považovat za listinu biskupa Tobiáše. Je tedy možné, že i další kusy ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše mohly vzniknout na základě starších biskupských listin, v tomto případě listin biskupa Jana III. Uvedené tvrzení by mohlo odpovídat i závěru, ke kterému došla Sáša Dušková ve své práci k formulářové sbírce biskupa Tobiáše. Ta totiž tvrdí, že FTB vzniklo na základě starší kancelářské knihy, která existovala v biskupské kanceláři již za časů biskupa Jana III, za jejího možného autora označila dokonce biskupova notáře J III 6.⁷³ Pokud by tedy taková kniha existovala (a její existence není vyloučena), mohl autor formuláře převzít (a případně upravit) i písemnosti z této domnělé kancelářské pomůcky, ve které by tím pádem mohly být obsaženy i Janovy confirmace ad beneficia.

Kterou z hypotéz můžeme považovat za pravděpodobnější nelze s jistotou říci, navíc nelze na formuláře užít v tomto smyslu jednotné měřítko. Pokud bychom však připustili alespoň částečně za možný druhý důvod, je potřeba jej uvést do širších souvislostí. Starší literatura, která poněkud nekriticky přebírá formuláře jako autentický historický pramen veskrze uvádí, že k velkému rozvoji prezentačního práva dochází za episkopátu biskupa Tobiáše.⁷⁴ Svě závěry pak podepírá množstvím formulářů confirmací, které se právě v této sbírce dochovaly. Je samozřejmě pravda, že za biskupa Tobiáše dochází k mohutnému rozvoji církevní správy pražského biskupství, která je patrná z mnoha pramenů i historických souvislostí. Avšak nejkomplexnější obraz církevní správy přináší právě formulářová sbírka biskupa Tobiáše, kde je uvedena řada formulářů, které se týkají spirituální správy pražského biskupství. Jak jsem však uvedl, není vůbec jisté, zda formuláře v této sbírce obsažené skutečně biskup Tobiáš vydal. Na konkrétních příkladech jsem se pokusil ukázat, že i formuláře confirmací mohly pocházet již z doby episkopátu biskupa Jana III., což by poněkud pozměňovalo obraz prezentačního práva v druhé polovině 13. století tak, jak je prezentuje dosavadní literatura. Je tak možné, že k většímu rozvoji a prosazení patronátního, resp. prezentačního práva mohlo dojít již za Tobiášova předchůdce Jana

⁷³ Dušková, S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně*, s. 68.

⁷⁴ Zejména Schlenz, J.: *Kirchenpatronat in Böhmen*, s. 41; Kadlec, J.: *Bischof Tobias*, s. 155–157.

III. Z doby jeho episkopátu se konec konců dochovaly čtyři konfirmace farářů, z období Tobiášova pak pět, což příliš velký rozdíl jistě není. Navíc o různých aspektech patronátního i prezentačního práva informuje i řada dalších dochovaných písemností z doby episkopátu biskupa Jana III. Tímto samozřejmě nelze tvrdit, že by episkopát biskupa Tobiáše nepřinesl velké změny v církevní správě pražského biskupství. Jen je potřeba upozornit, že zřejmě již v době biskupa Jana III. dochází širšímu přijetí sytému patronátního, resp. prezentačního práva, které se tak již v té době stává pevnou součástí biskupské správy.

Prezentační právo se tak v průběhu druhé poloviny 13. století začleňuje do systému církevní správy pražské diecéze, což se mohlo promítnout i do stylizace listin, které bezprostředně dokládají praktické uplatňování prezentace při obsazování kostelů. Jak bylo výše poukázáno, konfirmace ad beneficia představují listiny, kde je patrný postupný vývoj směrem k úplnému sjednocení jejich formuláře. V průběhu 80. let 13. století dochází k vytvoření jednotného znění formuláře konfirmačních listin a ty zůstávají již neměnné i v průběhu episkopátu biskupa Jana IV. Bylo tomu tak zřejmě z toho důvodu, že vystavení listiny na potvrzení faráře již byla v té době natolik běžná agenda biskupské kanceláře, že si „zjednodušila“ svou práci vytvořením formuláře pro listiny na konfirmování faráře.⁷⁵ Tuto domněnku může potvrdit i samotná skladba konfirmačních listin, ve kterých se zpravidla nesetkáme s některými diplomatickými formulami, zejména s narací a arengou. Co se týče areng, ty v konfirmačních listinách biskupa Jana byly uváděny, což ovšem zřejmě souviselo s prvotním recipováním papežských vzorů potvrzovacích písemností (*litterae cum filo serico*). Postupem času ovšem z biskupských listin arengy mizí, což signalizuje, že se tyto listiny stávají již běžným typem písemností, které kancelář vydává v rámci své správní agendy. Co se týče narace, ta uvádí konkrétní důvody zlistinění právního aktu, a uvádí se především tam, kde je potřeba popsat průběh či problematiku procesu (často sporu), který předcházela zlistinění. Protože i narace v konfirmačních listinách od 80. let obvykle chybí, můžeme předpokládat, že již nebyla potřeba tuto formuli v listinách uvádět.

S pronikáním systému patronátního práva do správních struktur pražské diecéze se tedy postupně vytvořila potřeba zlistinovat tyto právní pořízení

⁷⁵ Na tomto místě je nutné zdůraznit, že není jisté, že za takovou kancelářskou pomůcku bychom mohli považovat dochovanou formulářovou sbírku biskupa Tobiáše. Srov. F ü h r e r , L.: *Listiny biskupa Tobiáše*, s. 41–44, kde jsem se pokusil ukázat, že formuláře konfirmací farářů, které jsou ve FTB obsaženy, neodpovídají dochovanému formuláři konfirmačních listin do té míry, že bychom FTB mohli považovat za zdroj pro formulace těchto listin. Přijímám tak starší názor Sáši Duškové, že v kanceláři zřejmě existovala i jiná kancelářská pomůcka, podle které notáři listiny sestavovali.

ve formě konfirmačních listin. Jelikož se patronátní právo v kanonickém smyslu uplatňuje čím dal častěji a biskupské potvrzení ve formě listiny je nezbytným dokladem ustanovení nového faráře, stává se vydávání listin ad beneficia běžnou agendou biskupské kanceláře, která na situaci reaguje vytvořením ustáleného formuláře listin pro potvrzování farářů k beneficiím.

**LITTERAE AD BENEFICIA ECCLESIASTICA.
A PROBE INTO THE FUNCTIONING OF THE EPISCOPAL
OFFICE IN THE LATE 13th CENTURY**

In the second half of the 13th century significantly changes the character of the charters of Prague bishops. The majority share of the production of the documents form so-called litterae in spiritualibus in which the bishop performs his spiritual administration of the diocese. These changes are associated on the one hand with the emergence of episcopal office, on the other with the development of church administration. One of the most frequent type of documents became so-called litterae ad beneficia ecclesiastica, in which bishop designates church administrators and priests. These documents took over eighties of 13th century consistent and solid form and remain stable even in the 14th century. The reason of unifying their styling can be seen among others in the gradual penetration and application of patronage rights in the Prague diocese. Since the right of patronage in the canonical sense applied increasingly and episcopal confirmation in the form of the charters is the essential evidence of the institution of a new priest, the issuance of litterae ad beneficia ecclesiastica became a routine agenda of episcopal office. The office then responds to the situation by creating a steady form of documents for institution of pastors.

